

mgr Remigiusz Wrzosek

Streszczenie

Degresja karania w polskim prawie karnym skarbowym

W prawie karnym skarbowym, które jest wyspecjalizowaną dziedziną prawa karnego, wyodrębnioną ze względu na przedmiot ochrony, jakim jest przede wszystkim interes finansowy i dochody Państwa (a w określonej mierze także jednostek samorządu terytorialnego i Unii Europejskiej) od samego początku przyjęta została swoista filozofia karania. Polega ona na przywiązywaniu najwyższej wagi do uiszczenia przez sprawcę uszczuplonej czynem zabronionym należności publicznoprawnej. Represjonowanie sprawców schodzi na dalszy plan. Ponieważ prawo karne skarbowe ma do spełnienia funkcję egzekucyjną odnośnie do uszczuplonych należności publicznoprawnych takich jak np. podatki, cła i inne daniny publiczne, dlatego przewiduje rozbudowany i różnorodny system zachęt dla sprawców przestępstw skarbowych i wykroczeń skarbowych, aby dobrowolnie uiszcili w całości te należności, które uszczuplili. W zamian prawo karne skarbowe oferuje takim sprawcom niekiedy nawet całkowitą bezkarność, a zawsze degresję karania. Tej degresji karania poświęcona jest niniejsza rozprawa.

Praca doktorska składa się ze Wstępu, sześciu merytorycznych rozdziałów i Zakończenia.

Rozdział I przedstawia tę swoistą filozofię karania właściwą prawu karnemu skarbowemu, które m.in. z tego względu zostało wyodrębnione jako wyspecjalizowana dziedzina prawa karnego i skodyfikowane w osobnej ustawie – Kodeks karny skarbowy z 1999 r.

Rozdział II poświęcony został tradycyjnej, a zarazem specyficznej instytucji prawa karnego skarbowego jaką jest czynny żal karny skarbowy. Polega on na samodenuncjacji sprawcy przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego po fakcie jego popełnienia zanim organ ścigania się o nim dowiedział. Jeżeli sprawca ujawni istotne okoliczności popełnionego czynu, w tym osoby z nim współdziałające oraz gdy zostanie uiszczona w

całości uszczuplona należność publicznoprawna w wyznaczonym terminie, złożone przedmioty co do których ustawa przewiduje obligatoryjny przepadek lub ich równowartość pieniężna – to sprawca z mocy ustawy ma zagwarantowaną bezkarność (art. 16 k.k.s.). Chronionym fiskusom bardziej się opłaca ujawnienie osób działających na ich szkodę i odzyskanie wymagalnych należności finansowych, niż ewentualne ukaranie sprawcy, które – co należy zaznaczyć – jest możliwe tylko w razie wykrycia sprawcy czynu zabronionego, co nie jest takie łatwe i pewne.

W rozdziale III pracy została przedstawiona i omówiona instytucja warunkowego umorzenia postępowania karnego skarbowego, która przejęta została z prawa karnego powszechnego. Może ona mieć zastosowanie wyłącznie do sprawców przestępstw skarbowych, pod warunkiem że nie byli wcześniej karani za przestępstwo umyślne oraz nie należą do kategorii sprawców, których k.k.s. uważa za groźnych dla porządku prawnego i wobec których przewiduje obligatoryjne, nadzwyczajne obostrzenie kary. Ponadto społeczna szkodliwość czynu i wina sprawcy nie mogą być znaczne. Warunkowe umorzenie postępowania polega na rezygnacji na okres próby (wynoszący minimum rok a maksimum 3 lata) z dalszego prowadzenia postępowania karnego i ze skazania sprawcy (por. art. 66§1 i 67 k.k. w zw. z art. 20§2 k.k.s. i art. 41§1 k.k.s.). W okresie próby na sprawcę może być nałożonych szereg odpowiednio dobranych obowiązków, przy czym jeden z nich ma charakter obligatoryjny. Jeżeli bowiem sprawca swoim czynem spowodował uszczuplenie należności publicznoprawnej – to sąd zobowiązuje go do uiszczenia w całości tej należności w wyznaczonym terminie (art. 41§2 k.k.s.). Uchylenie się od uiszczenia należności publicznoprawnej – podobnie jak od wykonania pozostałych, nałożonych obowiązków – może spowodować podjęcie postępowania warunkowo umorzonego i skazanie sprawcy za popełnione przestępstwo, za które miał szansę uniknąć skazania i kary (art. 41§3 k.k.s.).

Rozdział IV rozprawy poświęcony został kolejnej instytucji degresji karania właściwej prawu karnemu skarbowemu, która nie ma swojego odpowiednika w prawie karnym powszechnym. Jest to instytucja dobrowolnego poddania się odpowiedzialności, która ma bardzo szerokie zastosowanie w praktyce, gdyż jest korzystna zarówno dla sprawcy, jak i dla dóbr chronionych tj. interesów finansowych i dochodów podmiotów publicznoprawnych. Dobrowolne poddanie się odpowiedzialności jest możliwe tylko w przypadku popełnienia wykroczeń skarbowych lub przestępstw skarbowych zagrożonych wyłącznie grzywną. Nie jest dopuszczalne w przypadku przestępstw skarbowych poważniejszych tj. takich, które zostały zagrożone karami surowszymi tj. karą pozbawienia wolności lub karą ograniczenia

wolności (arg. z art. 17§2 pkt 1 k.k.s.). Również wtedy, gdy za przestępstwo skarbowe przewidziana jest tylko kara grzywny nie można sprawcy udzielić zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności jeżeli zachodzą przesłanki do obligatoryjnego, nadzwyczajnego obostrzenia sprawcy kary, o jakich mowa w art. 37§1 lub art. 38§2 k.k.s. oraz gdy w sprawie zgłoszono interwencję co do przedmiotu podlegającego przepadkowi (art. 17§2 pkt 2 i 3 k.k.s.). Zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności udziela sąd orzekając wyrokiem na posiedzeniu w składzie jednoosobowym (por. art. 148 k.p.k.). Poniesienie odpowiedzialności karnej skarbowej z wykorzystaniem instytucji dobrowolnego poddania się odpowiedzialności cechuje się bardzo znaczącą degresją w zakresie wymierzanych dolegliwości, gdyż kwota, którą musi uiścić sprawca tytułem kary grzywny jest ustawowo limitowana i nie może przekraczać wysokości połowy sumy odpowiadającej górnej granicy ustawowego zagrożenia za dany czyn zabroniony (i to oczywiście pod warunkiem, że sprawca na taki jej wymiar zgodzi się w negocjacjach z finansowym organem postępowania przygotowawczego – por. art. 143§1 pkt 2 w zw. z art. 146§2 pkt 1 i art. 18§1 pkt 1 k.k.s.). Również orzeczenie przepadku przedmiotów albo ich równowartości pieniężnej jest ograniczone do zakresu na jaki sprawca – ostatecznie wyraził zgodę (zob. art. 18 §1 pkt 2 k.k.s.). Koszty postępowania, które musi uiścić sprawca – co do zasady - są zryczałtowane (i niskie) – zob. art. 17§1 pkt 4 k.k.s.). Największą korzyścią jaką sprawca odnosi z dobrowolnego poddania się odpowiedzialności, zwłaszcza w związku z popełnionym przestępstwem skarbowym jest to, że prawomocny wyrok sądu o zezwoleniu na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności nie podlega wpisowi do Krajowego Rejestru Karnego (art. 18§2 k.k.s.) w związku z czym sprawca uchodzi za osobę niekaraną. Co ważne, zgodnie z postanowieniem art. 18§3 k.k.s., uiszczenie określonej kwoty tytułem kary grzywny za przestępstwo skarbowe w ramach dobrowolnego poddania się odpowiedzialności nie stanowi przesłanki recydywy skarbowej. Oczywiście, uzyskanie wskazanych powyżej korzyści w zakresie degresja karania z racji dobrowolnego poddania się odpowiedzialności jest możliwe tylko wówczas, gdy sprawca poza spełnieniem powyższych wymagań – uiści w całości (najpóźniej w toku postępowania przygotowawczego) wymagalną należność publicznoprawną, jeżeli w związku z zarzuconym przestępstwem skarbowym lub wykroczeniem skarbowym nastąpiło uszczuplenie tej należności (por. art. 17§1 pkt 1 k.k.s.).

Rozdział V rozprawy ukazuje kolejną instytucję degresji karania, która polega na skazaniu sprawcy czynu zabronionego z jednoczesnym odstąpieniem od wymierzenia jemu kary i samoistnym orzeczeniem środka karnego lub też z jednoczesnym, całkowitym

odstąpieniem od zastosowania jakiejkolwiek represji karnej. W przypadku, gdy czyn sprawcy spowodował uszczuplenie należności publicznoprawnej - warunkiem całkowitej lub częściowej rezygnacji z jego ukarania jest oczywiście uiszczenie całej tej należności przed wydaniem wyroku skazującego (art. 19§2 k.k.s.). Tę formę degresji karania, sąd może zastosować w wypadkach wskazanych w kodeksie np. do sprawcy uporczywego, nieterminowego płacenia podatków, jeśli zaległość została wpłacona przed wszczęciem postępowania (zob. art. 57 k.k.s.), a także do sprawców wszystkich innych wykroczeń skarbowych, jeśli zasługują na tak łagodne potraktowanie oraz do sprawców przestępstw skarbowych, gdy przestępstwa te nie należą do najcięższych tzn. zagrożone są karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lat lub karą łagodniejszą, przy czym stopień społecznej szkodliwości konkretnego przestępstwa nie jest znaczny. Oczywiście, spod możliwości korzystania z dobrodziejstwa instytucji skazania z całkowitym lub częściowym odstąpieniem od wymierzenia kary zostali wyłączeni wszyscy ci sprawcy przestępstw skarbowych, co do których Kodeks przewiduje obligatoryjne nadzwyczajne obostrzenie kary (art. 19§1 k.k.s.).

Skazanie za czyn karny skarbowy z jednoczesnym odstąpieniem od ukarania sprawcy z wyjątkiem ewentualnego orzeczenia przepadku nie zawsze jest podyktowane małą wagą czynu i pozytywnie ocenianą postawą sprawcy, w tym wyrównaniem spowodowanego uszczerbku w finansach publicznych. Niekiedy podyktowane jest bezcelowością orzekania jakichkolwiek kar lub środków karnych, gdyż ze względu na nieobecność sprawcy (stały pobyt za granicą lub brak możliwości ustalenia miejsca pobytu sprawcy w kraju) – nie byłoby możliwe ich wykonanie. Dlatego w postępowaniu karnym skarbowym prowadzonym w stosunku do nieobecnych względy praktyczne sprawiają, że wyrok skazujący może mieć niekiedy tzw. charakter kadłubowy i ograniczać się tylko do orzeczenia przepadku przedmiotów, które zostały zatrzymane i są zabezpieczone w sprawie (art. 19§4 k.k.s.).

Rozdział VI rozprawy ukazuje ustawowe zobowiązanie sądów do racjonalności i degresji karania sprawców najpoważniejszych przestępstw skarbowych tj. takich które zostały zagrożone sankcją alternatywno-kumulatywną przewidującą możliwość orzeczenia grzywny albo kary pozbawienia wolności, albo obu tych kar łącznie – w drodze recepcji przez art. 20§2 k.k.s. na grunt prawa karnego skarbowego dyrektywy szczególnej dotyczącej wyboru kary wyrażonej w art. 58§ 1 k.k. Zgodnie z postanowieniem tego przepisu – jeżeli ustawa przewiduje możliwość wyboru kary, a przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat (a takie są maksymalne zagrożenia tym rodzajem kary w

k.k.s.), to sąd orzeka karę pozbawienia wolności tylko wtedy, gdy inna kara lub środek karny nie może spełnić celów kary. To oznacza, że przy skazywaniu sprawców przestępstw skarbowych, nawet tych najpoważniejszych, wybór i orzekanie kary pozbawienia wolności zarówno w postaci bezwzględnej, jak i z warunkowym zawieszeniem jej wykonania ma stanowić *ultima ratio*, a więc ma mieć miejsce w ostateczności, gdy przy pomocy kary i środków o charakterze majątkowym oraz innych środków karnych nie można osiągnąć celów jakie ma do spełnienia kara kryminalna.

Konkluzja pracy jest taka, że odpowiedzialność karna skarbową jest tak ukształtowana, aby przede wszystkim odzyskać w drodze dobrowolnego uiszczenia należność publicznoprawną uszczuploną czynem zabronionym sprawcy, a represja karna ma mieć – co do zasady – również wymiar materialny, który z jednej strony ma pokazać sprawcy i reszcie społeczeństwa, że popełnianie przestępstw skarbowych i wykroczeń skarbowych się nie opłaca, ale niekoniecznie represjonować go bardzo dotkliwie i piętnować na dalsze życie. Z drugiej strony preferencja w orzekaniu dla kary wolnościowej jaką jest grzywna – sprawia, że unika się dodatkowych wydatków na wykonanie kosztownych kar finansowanych z budżetu Państwa, natomiast zapewnia się wpływy niemałych kwot do Skarbu Państwa.